

THE INSTITUTES FOR KINDERGARTEN TEACHERS IN THE PERIOD 1945-1948

Snezhana G. Vacheva

ABSTRACT: The article analyses the educational process of Kindergarten teachers in the period 1945-1948. The accent is on the reasons for creating new educational centres, the challenges faced during this process; the educational curriculum in those centres, etc.

KEY WORDS: qualification, teachers, kindergarten

Изследването е финансирано по вътрешноуниверситетски проект № РД-08-130/07.02.2018 г. на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“.

Разширяването на мрежата на предучилищните възпитателни заведения е тясно свързано с подготовката на педагогически кадри за детските градини. Това налага Министерството на народното просвещение да вземе спешни мерки за осигуряването на детските заведения с педагогически персонал. В началото на 1945 година МНП приема Наредба-закон за откриване на пълни и непълни гимназии и на институти за детски учителки. С нея се предвижда да се създадат институти за детски учителки в градовете Лом и Ямбол [Наредба-закон, 1945].

Пенка Касабова смята, че откриването само на два института за детски учителки е недостатъчно. Тя разбира много добре кадровите проблеми на предучилищното възпитание. В своя доклад, изнесен пред Висшия учебен съвет на 20. V. 1945 г., Пенка Касабова анализира данните за състоянието на учителските кадри и поставя въпроса за кадровото осигуряване на детските заведения. Главният инспектор по предучилищното възпитание смята, че е необходимо да бъдат открити институти за детски учителки не само в градовете Ямбол и Лом, но и в други градове: Русе, Пазарджик и Плевен. Едва тогава ще се създаде възможност да се дипломират годишно около 500 детски учителки, които ще могат да задоволят напълно нуждата от квалифициран педагогически персонал [Касабова, П., 1945: 232- 233].

Предложението на главния инспектор по предучилищно възпитание за създаването на повече учебни заведения за подготовка на детски учители не е взето под внимание. През есента на 1945 г. са открити само два института за детски учителки в градовете Лом и Ямбол. С тях учебните заведения за обучение на детски учителки стават общо 3. От 1942 г. съществува полувисш институт за детски учителки в столицата. Създаването на новите учебни заведения през 1945 г. е свързано с редица проблеми: няма подходящи сгради за тях; липсват висококвалифицирани преподаватели, които да осъществяват обучението; няма необходимата педагогическа и методическа литература; съществува неяснота относно методите на обучение и възпитание в предучилищните заведения [Въчева, С., 2014:32].

В края на 1945 г. Министерството на народното просвещение публикува Наредба-закон за институтите за детски учителки и за институтите за първоначални учители [Наредба-закон, 1945]. В нея се разглеждат въпроси за статута на институтите, за тяхната цел, за приема на курсистките и задълженията на преподавателите, за продължителността на учебните часове, така също и седмичния им хорариум.

Институтите за детски учителки са полувисши учебни заведения, които се управляват от директор, назначен от Министерството на народната просвета. За директор се назначава редовен гимназиален учител с висше образование по педагогика, който има най-малко шест години педагогически стаж. Той трябва да се е изявил и като добър професионалист. Същите изисквания важат и за подбора на преподавателите в институтите за детски

учителки. Наредбата-закон предвижда към всеки институт да се открие образцова детска градина с две отделения, като броят на децата във всяко отделение не може да бъде повече от 30.

В базовата детска градина учителките се назначават след конкурсен изпит. Заплатите на базовите учителки се изплащат от бюджета на просветното ведомство. Останалите детски учителки получават възнаграждението си от общините.

С новия нормативен документ се запазва продължителността на обучение в полувисшите институти за детски учителки. Прави впечатление големият брой часове, които могат да имат курсистите за една седмица - до 50 часа. Интерес представляват и дисциплините, които се изучават в институтите. Те са следните: педагогика с дидактика; детска психология; методика на детската градина; история на педагогиката и история на българското образование с училищно законодателство и администрация; хоспитиране - практика с конференции; български език - детска литература, художествено разказване и драматизация; хигиена и майчинство; пеене и музика; рисуване и моделиране; ръчна работа; детски игри; семинарни упражнения; ритмични упражнения и чужд език. Сравнителният анализ на учебния план с плана, по който се обучават през 1942 г. курсистките в Института за детски учителки в София, показва, че по същество между тях разлика няма, независимо, че наименованията на някои дисциплини не са едни и същи. Отпаднала е дисциплината история с национално възпитание. В новия нормативен документ са застъпени общи дисциплини; дисциплини, свързани с изучаването на теорията и историята на педагогиката и предмети, отнасящи се към бъдещата професионална дейност. Правилно е решен и въпросът с предметите, които формират у учащите музикални и изобразителни умения.

От заповед № 6005 от 25. IX. 1945 г. на министерството на образованието става ясно какво е съдържанието на дисциплината методика на детската градина. В нейната учебна програма се включат теми, свързани с изучаването на метода на проектите, педагогическата система на М. Монтесори, Ов. Декроли и Фр. Фрьобел [ЦДА, фонд № 142, оп. 5, а. е. 48.]. Вероятно Пенка Касабова е автор на посочената заповед, с която се изяснява съдържанието единствено на тази дисциплина. Известно е, че тя продължава и като инспектор в новото министерство да е привърженичка на идеята педагогическият процес в предучилищните възпитателни заведения да се осъществява по метода на проектите и по педагогическата система на М. Монтесори, Ов. Декроли и Фр. Фрьобел [Въчева, С. 2014: 16].

В Наредбата-закон за институтите за детски учителки и за институтите за първоначални учители се предвижда в края на първата учебна година да се провеждат годишни изпити, а в края на следването окончателен изпит. Но от нея не става ясно по кои дисциплини те ще се осъществяват. Затова Регентите на България издават Указ № 14 от 29 януари 1946 г., с който утвърждават Правилник за годишните и окончателните изпити в институтите за детски учителки [Правилник 1946]. В него се определя организацията и съдържанието на годишните и окончателните изпити. Първите се провеждат в края на първата учебна година, а вторите – в края на втората учебна година. Целта на годишните изпити е да се оцени подготовката на курсистите по основните дисциплини, изучавани през първата учебна година. Годишните изпити са писмен и устен изпит и се полагат по всички дисциплини с изключение на хоспетирането, семинарните упражнения и детските игри. Курсистките преминават в следващия курс на обучение едва след като са се представили успешно на годишните изпити.

В края на втората учебна година те се явяват на окончателни изпити. Програмата за тези изпити се изработва от образователното министерство. Окончателните изпити имат за цел да се провери теоретичната и практическата подготовка на курсистките за осъществяване на професионалната дейност на детския учител. Затова те са теоретичен и практичен. Теоретичният изпит е писмен и устен. Писменият изпит се провежда по избрана тема от общата педагогика, дидактиката и детската психология. Устният изпит се полага по всички учебни предмети, изучавани във втори курс и по част от материала по педагогика и дидактика, детска психология и български език.

Практическият изпит се състои в организиране от всяка курсистка на занятия в детска градина. След него се осъществява конфеиране на наблюдаваното занятие. Оценката от практическият изпит е средно аритметична от оценката на показната работа и тази от конфеирането [Правилник, 1946].

От новия нормативен документ става ясно, че се усложнява подготовката на курсистките, като се регламентира провеждането на годишни и окончателни изпити по всички предмети, изучавани през двете учебни години. Освен това се премахват годишните изпити във втори курс.

Всичките тези постановки влизат в съдържанието на обнародвания по-късно Правилник за институтите за детски учителки и за институтите за първоначални учители. Новият нормативен документ съдържа повече подробности за организацията на институтите за детски учителки. В него се съдържат следните параграфи: цел и устройство; управление; ръководители; учители на отделенията; преподаватели и образцови учители; преподавател лекар; учебна работа; прием на курсистите; записване на курсистите; напускане и преместване на курсистите; дисциплина; учебни помагала; фондове и др. [Правилник за институтите за детски учителки 1946].

Целта на институтите е "да подготвя детски учителки в духа на здрав, научен, прогресивен и обществено-политически мироглед". Тази цел е израз на готовността на управляващите да идеологизират обучението в институтите.

Анализът на новия правилник показва, че той регламентира цялостната дейност в институтите за детски учителки. В раздела "Управление" са посочени правата и задълженията на директора, преподавателския съвет; общия и учителския съвет. Прави впечатление, че в новия нормативен документ са диференцирани няколко съвета. Вместо всички да бъдат обединени в един, те са разграничени на няколко. В преподавателския съвет влизат преподавателите и преподавателят лекар. Общият съвет се състои от директора, преподавателите и образцовите учители. Образцовите учители в детската градина и техният директор образуват учителския съвет.

В правилника са регламентирани функциите на ръководителите на паралелките. Тъй като правилникът се отнася и за институтите за първоначални учители, в него са изяснени и правата и задълженията на учителите на отделенията. От него става ясно, че преподавателят лекар не само се грижи за здравето на всички в институтите, но и води обучението по хигиена и майчинство.

С правилника се въвежда конкурсен изпит за приемане на кандидатите, който е наречен „подборен“. Състезателният изпит е писмен изпит по обща тема и проверка на художествено-музикалните способности. С първия изпит се оценяват общата и езиковата култура на кандидатите, а с втория - художествената им култура. В новия нормативен документ са публикувани и образци на документите, които се издават от институтите [Правилник за институтите за детски учителки 1946:18].

След издаването на правилника МНП публикува Закон за учебната, пансионната и изпитната такси в институтите за детски учителки. Съгласно него курсистките заплащат 500 лева годишна такса, която остава за фондовете при всеки институт и се използва по решение на преподавателския съвет за нуждите на учебното заведение. Таксата се внася в началото на учебната година и от нея не се освобождават курсистите по каквато и да било причина. Те заплащат и такса за пансион, в случай, че го ползват. Курсистките, представили се неуспешно на годишния изпит, също заплащат такса за повторното си явяване на него [Закон 1946]. Съставителите на нормативния документ желаят да стимулират курсистите да не допускат получаването на слаби оценки. Прави впечатление фактът, че пансионната такса е много по-ниска от таксата за обучение. Вероятно това е направено, за да се даде възможност на курсистките с по-малки финансови възможности и от други населени места да следват в институтите.

През учебната 1945-1946 г. в страната функционират 411 детски градини и 150 дневни детски домове [Гешев, А, 1948]. В началото на следващата година се очаква общият брой на предучилищните възпитателни заведения да нарастне значително. Тяхното откриване продължава да се затруднява от липсата на предучилищни педагози. Този факт принуждава Министерството на народното просвещение със специално окръжно да уточни, че права на редовни учителки имат лица със специална подготовка, първоначалните учители, завършилите Висшата социална школа и двумесечен курс за подготовка на детски учителки, организиран от социалното министерство [Отчет, 1947:115].

Същевременно интересът към професията на детската учителка е занижен. Недостатъчен е броят на кандидати за учителските институти. Затова проблемът за осигуряването им с учащи се обсъжда и в Народното събрание. Народният представител Кирил Драмалиев в своята реч посочва следното: "Ние не можем да намери кандидати за нашите учителски институти, които подготвят учители за детските и първоначални училища и за прогимназиите. В настоящия момент над 1 600 учителски места са незаети". Според Кирил Драмалиев основната причина за слабия интерес към учителската професия са лошите материални и трудови условия, при които дълги години работи българският учител още от Първата световна война [Реч 1946].

Особено тежко е положението с набирането на курсистки в институтите, в които се подготвят детски учителки. Поради тази причина Министерството на народното просвещение изпраща до директорите на девическите гимназии и смесени гимназии окръжно, с което цели да накара техните ръководители да предизвикат интерес и желание у абитуриентките да кандидатстват в институтите за детски учителки. Тази инициатива на просветното ведомство е израз на неговата загриженост да осигури кандидатки в учебните заведения за подготовка на детски учителки.

Тодор Самодумов, анализирайки изпълненията на решенията на Висшия учебен съвет от 1945 г., изтъква успехите на предучилищното възпитание. Заедно с това той също подчертава, че развитието на детските градини се забавя поради липсата на квалифициран педагогически персонал. Според него, за да се открият през учебната 1947-1948 г. детски градини към всички първоначални училища в страната, са необходими 5000 детски учителки, които не могат да бъдат подготвени в институтите за детски учителки. Трудно се намират кандидати за тях, защото финансовото възнаграждение на детските учителки е недостатъчно. Гимназиалните учители получават по-високи заплати, независимо че имат същия образователен ценз. За да се осигурят педагогически кадри за предучилищните възпитателни заведения, той предлага срокът на обучение в институтите да бъде намален от две на една година. По този начин по-бързо ще се преодолее техния дефицит.

Тодор Самодумов предлага и учебен план, по който да се обучават бъдещите детски учителки. В него са включени следните дисциплини: теория на възпитанието, история на педагогиката, обща и детска психология, музика и пеене, рисуване и ръчна работа, хигиена, земеделие, физкултура и игри, хоспетиране и практика, конференции, теория на обучението и руски език [Самодумов, Т. Преглед, 1947:749].

Той не е специалист по предучилищно възпитание и затова допуска грешки, като предлага да се изучава земеделие, а не включва в учебния план детски игри, художествено разказване и драматизация, български език - детска литература, които са посочени в Наредбата-закон за институтите за детски учителки и за институтите за първоначални учители, приета през 1945 г. Ясно е, че е необходимо съкращаване на учебния план, но то не трябва да се осъществява за сметка на предмети, които реализират професионалната подготовка на курсистите.

Важен фактор в педагогическото образование са преподавателите. През 1946-1947 г. се повишават възнагражденията на преподавателите в институтите за детски и начални учители. По този начин заплатите им се изравняват с тези на преподавателите във висшите учебни заведения. Ниското възнаграждение, което те са получавали до този момент и липсата на педагогически кадри с необходимата подготовка, е причина в институтите да работят преподаватели с недостатъчна квалификация. Затова министерството въвежда конкурс, с който да се осъществява техния подбор. Управляващите осъзнават, че за да се преустрои образователната система по съветски модел, е необходимо това да започне и от институтите за учители. Те полагат усилия да привлекат на работа в институтите квалифицирани кадри, като увеличават заплатите им и въвеждат конкурсното начало в техния подбор. Въпреки това не се подобрява качеството на обучение в институтите за детски учителки.

В институтите за учители и през следващите години голям процент от преподавателите, които нямат добра подготовка, продължават да работят. Затова Тодор Самодумов смята, че е необходимо за тях, както и за останалите преподаватели, да се организират специализации в чужбина – в Съветския съюз, Чехия и др. [Самодумов, Т. Основни 1947, 15].

Управляващите търсят възможности да повишат квалификацията на преподавателите. По инициатива на ВУС през месец октомври 1948 г. се провежда първата национална конференция за педагозите, работещи в институтите за подготовка на детски, начални и прогимназиални учители. Тя се състои в столицата. На този научен форум се изнасят доклади по основни въпроси на педагогиката – цел на възпитанието, роля на наследствеността за възпитанието на децата, принципи и методи на обучение, урокът – основна форма на обучение, и др. [Йорданов, П. 1974:65].

Конференцията изиграва важна роля за преустройство на българската педагогическа теория съобразно съветската педагогика. За да се осъществят реформите обаче е важно да се променят учебните планове, учебните програми и съдържанието на някои учебници. Необходимо е да се актуализират правилниците на учителските институти, а също така и правилниците за провеждане на годишните и окончателните изпити.

Успешното обучение на курсистите зависи и от материалната, и дидактичната база. Обзавеждането на учебните кабинети в новооткритите институти не е достатъчно. В някои институти образцовите детски градини се намират на голямо разстояние от тях. Това затруднява провеждането на педагогическата практика.

Педагогическият процес в институтите за детски учителки се затруднява от липсата на учебници, педагогическа и методическа литература. Оказва се, че сумите, които отпуска Министерството, са твърде малки и с тях не могат да се закупят необходимите помагала и материали. Дидактичните материали са твърде скъпи и трудно се намират. Финансовите възможности на учителските институти не позволяват за своите библиотеки да закупят необходимата учебна литература, която е предимно съветска [Самодумов, Т. Основни задачи, 1947: 116-117].

Затова образователното министерство полага грижи за издаването на необходимите учебници. То публикува през 1947 г. Правилник за одобрение на учебниците за народните училища и учителски институти [Правилник 1947]. С него за първи път се въвежда конкурс за написване на учебници, в който могат да участват български граждани, изявили се в предучилищното възпитание и не са наказвани за „фашистка, противонародна и реакционна или реставраторска дейност“. За съжаление, до конкурса не се допускат лица, които са свързани с правителствата, управлявали страната преди 9. IX. 1944 г.

През учебната 1947-1948 г. учители в Института за детски учителки в София са: Малина Весева, Донка Табакова, Александра Деянова, Маргарита Чернева, София Стайкова, Весела Башева, Вера Начева – Петкова, Люба Бояджиева, Екатерина Ненова и Елена Гасева. Директор на института е П. Теохаров. Общо в учебното заведение работят 11 учители при щат 21. Този факт потвърждава колко голяма е липсата на педагогически кадри в института и колко са натоварени учителите. За да осигури директорът през учебната 1948-1949 г. повече учители, се обръща към МНП с молба да бъдат назначени Елена Михайлова за учителка по рисуване, а Венка Герасимова – за учителка по телесно възпитание и ритмика [ЦДА, фонд № 142, оп. 4, а.е. 276: 12].

Таблица 1

Институти за детски учителки

Година	Курсистки в I курс	Курсистки във II курс	Общ брой
1945 – 1946	164	50	214
1946 – 1947	180	119	299
1947 – 1948	156	118	274

От учебната 1945-1946 г. до 1947-1948 г. в институтите за подготовка на детски учителки се обучават 787 курсистки. През това време са приети общо 500 девойки. През учебната 1947-1948 г. в институтите за подготовка на детски учители работят 14 щатни преподаватели и 16 хонорувани. От назначените в институтите преподаватели 2 са мъже, а 12 -

жени. Прави впечатление фактът, че през тази учебна година работят по-малко преподаватели в сравнение с учебната 1945-1946 г., когато техният брой е 38 [Статистика, 1949: 83-86].

Висшият учебен съвет на свое заседание през 1947 г. решава обучението в малцинствените детски градини да се осъществява на български и майчин език. За да се осигурят учители за тях, се предлага да се привлекат представители от различните етноси, които да се обучават в учителските институти. Висшият учебен съвет предлага за тези курсисти да се отпуснат стипендии [Решения: 826-827]. По този начин членовете на ВУС се надяват да осигурят повече кандидати за институтите и учители за инородните детски градини.

Интересът към общественото предучилищно възпитание значително нараства в края на 40-те години на ХХ век. Разширява се мрежата на предучилищните възпитателни заведения, което предизвиква остра нужда от квалифицирани педагогически кадри. Този проблем се решава частично, като се откриват нови институти за подготовка на детски учителки. Съдържанието на педагогическия процес в тях не се променя съществено. До 1948 г. не са променени учебните планове и програми. Официално не е идеологизиран учебният процес.

References:

1. Vacheva. S. (2014). Preduchilishtното vaspitanie v Bulgariya prez perioda 1944-1991 g. V. Tarnovo, Faber.
2. Geshev, A. (1948). Razvitie na obshtoobrazovatelното delo u nas prez poslednite pet godini. - Uchilishten pregled, № 2-3.
3. Zakon za uchebnata, pansionnata i izpitnata taksi v institutite za detski uchitelki. (1946). Darzhaven vestnik, №108, 16 may.
4. Yordanov, P. Razvitie na sistemata za povishavane kvalifikatsiyata na uchitelite. (1974) –Narodna prosveta, № 8.
5. Kasabova, P. (1945). Preduchilishtno obrazovanie. Doklad pred Visshiya ucheben savet na 29. V. 1945 g. - Uchilishten pregled, № 2-3.
6. Naredba-zakon za institutite za detski uchitelki i za institutite za parvonachalni uchiteli. (1945) - Darzhaven vestnik, №287, 8 dekemvri.
7. Naredba-zakon za откриване на пални и непални гимназии и на институти за детски учителки в градовете лом и Ямбол. (1945). - Darzhaven vestnik, №13, 17 yanuari.
8. Otchet za deynostta na Centralniya savet za obshtestveni grizhi i vaspitanieto na deteto pri Ministerstvoto na truda i socialnite grizhi za 1947 g. – CDA, fond № 142, op. 6, a.e. 32.
9. Pravilnik za godishnite izpiti v institutite za detski uchitelki. (1946). - Darzhaven vestnik, № 53, 6 fevruari.
10. Pravilnik za instituti za detski uchitelki i za institutite za parvonachalni uchiteli. (1946). - Darzhaven vestnik, №88, 17 april.
11. Pravilnik za odobrenie na uchebnicite za narodnite uchilishta i uchitelski institute. (1947). Darzhaven vestnik, , № 294, 18 dekemvri.
12. Rech na narodniya predstavitel d-r Kiril Dramaliev (proiznesena v Narodnoto sabranie pri razglezhdaneto na byudzheto-proekta na MNP). (1946). - Uchilishten pregled, № 1-2.
13. Resheniya vzeti ot Visshiya ucheben savet v zasedaniyata mu ot 27. X. do 1. IX. t.g. (1947). - Uchilishten pregled, № 9-10.
14. Samodumov, T. Pregled, precenka i prilagane na resheniyata na VUS ot 1945 g. - Uchilishten pregled, 1947, №10.
15. Samodumov, T. Osnovni zadachi na uchitelskite instituti. – Narodna prosveta, 1947, №3.
16. Statistika na obrazovaniето 1947/1948 (1949). S. Darzhavna pechatnica,
17. CDA, fond № 142, op. 4, a. e. 276.
18. CDA, fond № 142, op. 5, a. e. 48.

Snezhana Vacheva
Professor, PhD
at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
e-mail: s.vacheva@shu.bg